

УДК 378.011.3-057.175:005.734]-043.83(045)

UDC 378.011.3-057.175:005.734]-043.83(045)

DOI: [10.31475/ped.dys.2022.33.08](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.33.08)

ІННА РЕПКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент
(Україна, Харків, Муніципальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
пров. Руставелі, 7)*

INNA REPKO,

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
(Ukraine, Kharkiv, Municipal establishment
«Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»
of the Kharkiv regional council,
prov. Rustaveli, 7)*

ORCID: [0000-0001-8501-4097](https://orcid.org/0000-0001-8501-4097)

ІВАН СТЕПАНЕЦЬ,

*кандидат педагогічних наук, професор
(Україна, Харків, Муніципальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради,
пров. Руставелі, 7)*

IVAN STEPANETS,

*Candidate of Pedagogical Sciences, Professor
(Ukraine, Kharkiv, Municipal establishment
«Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy»
of the Kharkiv regional council,
prov. Rustaveli, 7)*

ORCID: [0000-0003-0600-4389](https://orcid.org/0000-0003-0600-4389)

Формування професійно-педагогічної культури викладача педагогічного ЗВО: тенденції і принципи

The Formation of the Professional and Pedagogical Culture of a Teacher of a Pedagogical Higher Education Institution: Trends and Principles

У статті розглянуто та схарактеризовано виокремлені ключові тенденції і принципи формування професійно-педагогічної культури викладача закладу вищої педагогічної освіти в контексті її інноваційного розвитку.

На основі узагальнення наукової теорії та власного педагогічного досвіду уточнено поняття професійно-педагогічної культури викладача сучасного педагогічного ЗВО, сформульовано основні протиріччя, що стимулюють процес її формування і розвитку. Педагогічну теорію і практику збагачено теоретичними та теоретично-методичними положеннями щодо сучасних характеристик і методичних підходів до формування і розвитку професійно-педагогічної культури викладача педагогічного ЗВО. Названо спільні структурні компоненти та схарактеризовано єдність і співвідношення освітньої та наукової діяльності викладача як умови ефективності розвитку його професійно-педагогічної культури.

Наведено результати наукових досліджень, що ілюструють реалізацію окремих принципів і вказують на чинники ефективності інноваційної діяльності педагогів та названо умови її впливу на рівень сформованості професійно-педагогічної культури.

Шляхом узагальнення практичного досвіду та результатів дослідження виокремлено психолого-педагогічні умови, що впливають на розвиток професійно значимих особистих цінностей педагогів ЗВО. З допомогою структурно-логістичної схеми представлено інтеграцію і взаємозв'язок соціокультурних та професійних цінностей викладача вищого педагогічного закладу освіти як елементів його професійно-педагогічної культури.

Окреслено перспективи подальших досліджень щодо означеної проблеми.

Ключові слова: *професійно-педагогічна культура, тенденції, принципи, освітній процес, імплікація, наукова й освітня діяльність, суб'єкти світного процесу.*

The article examines and characterizes the highlighted key trends and principles of the formation of the professional and pedagogical culture of a teacher of a higher pedagogical education institution in the context of its innovative development.

Based on the generalization of scientific theory and own pedagogical experience, the concept of professional and pedagogical culture of a teacher of a modern pedagogical higher education institution is specified, the main contradictions that stimulate the process of its formation and development are formulated.

Pedagogical theory and practice are enriched with theoretical and theoretical-methodological provisions regarding modern characteristics and methodological approaches to the formation and development of the professional-pedagogical culture of a teacher of a pedagogical higher education institution.

Common structural components are named and the unity of the ratio of educational and scientific activity of the teacher is characterized as a condition for the effectiveness of the development of his professional and pedagogical culture.

The results of scientific research illustrating the implementation of certain principles and indicating the factors of the effectiveness of the innovative activity of teachers are given, and the conditions of its influence on the level of formation of professional and pedagogical culture are given.

By summarizing practical experience and research results, the psychological and pedagogical conditions that affect the development of professionally significant personal values of teachers of higher education institutions are singled out.

With the help of a structural-logistic scheme, the integration and relationship of socio-cultural and professional values of a teacher of a higher pedagogical institution of education as elements of his professional and pedagogical culture are presented.

Prospects for further research on the specified problem are outlined.

Key words: *professional and pedagogical culture, trends, principles, educational process, implications, scientific and educational activity, subjects of the world process.*

Вступ / Introduction. Аналіз нинішніх реалій у сфері освіти дозволяє виявити низку стійких залежностей, що систематично повторюються у відповідних умовах, набуваючи характеру тенденцій чи навіть закономірностей.

Чисельні актуальні тенденції відображають певний порядок причинної стійкості зв'язків між певними структурними й функціональними компонентами, зокрема завданнями, умовами, засобами формування тощо професійно-педагогічної культури педагога сучасного закладу вищої освіти.

Серед основних тенденцій розвитку соціально-педагогічних систем, до яких ми відносимо і професійно-педагогічну культуру, слід назвати зростання залежності її формування від рівня розвитку професійної свободи особистості педагога, його творчої самореалізації в науково-педагогічній діяльності, у виборі технологій, методик, засобів тощо її здійснення; тенденцію апропріації, тобто активізації діяльності педагогів у вивченні та запровадженні як кращого вітчизняного, так і закордонного досвіду; тенденцію гуманістичної спрямованості професійно-педагогічної діяльності викладача педагогічного ЗВО.

Професійно-педагогічна культура, на наше переконання, є як результатом педагогічної творчості особистості, так і необхідною умовою розвитку здатності педагога досягати названих цілей професійної діяльності на інноваційній основі за високого рівня якості її результатів.

Саме зміна пріоритетів розвитку системи освіти України, що зумовлюють її інноваційність, визначених у Законах України «Про вищу освіту» (в редакції закону № 392-IX від 18.12.2019), «Про інноваційну діяльність» (2015), Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рамки кваліфікацій» (2011, зі змінами), визначає сенс виокремлення та сутність тенденцій пошуку шляхів і способів підвищення рівня підготовки майбутніх педагогів до здійснення інноваційної діяльності, зокрема у педагогічному ЗВО, з метою формування професійно-педагогічної культури сучасного педагога, компетентного в теорії і практиці інноваційного вирішення завдань освіти.

Аналіз теоретичних і практичних положень щодо професійної підготовки майбутніх і нинішніх педагогів, зокрема у контексті формування їх професійно-педагогічної культури на засадах інноваційності, вказує на основні суперечності, що потребують розв'язання:

– між неперервним зростанням вимог до професійних і особистісних якостей педагогів та недостатнім рівнем готовності ЗВО готувати кадри, що характеризуються високим рівнем професійно-педагогічної культури, шляхом імплікації загальної педагогічної культури;

– між актуальними вимогами до якості педагогічної підготовки вчителя, зафіксованими в нормативних документах, та рівнем інноваційної педагогічної діяльності в закладах, зокрема

вищої педагогічної освіти.

Вивчення педагогічної теорії і практики переконує що, з одного боку, ми спостерігаємо ознаки тенденцій, які розкривають залежність формування професійно-педагогічної культури педагога від міри розвитку його професійної свободи, творчої самореалізації, а з іншого – констатуємо все ще низький рівень інноваційної насиченості освітнього процесу, спричинений його недостатньою технологізацією, адаптацією до нових умов.

На існування даної проблеми вказують 74,6% опитаних науково-педагогічних працівників Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради і її структурних підрозділів зі 133 респондентів.

Інноваційний розвиток сучасного педагогічного ЗВО як умова і середовище формування професійно-педагогічної культури педагога в нинішніх умовах досить чітко регулюється нормативно-правовою базою і спирається на наукові праці таких дослідників як І. Авдеева, І. Бех, М. Кісіль, Н. Клокар, Є. Макогон, В. Паламарчук, І. Якиманська та інших (реалізація особистісно-орієнтованого підходу у процесі підготовки вчителя до інноваційної діяльності); В. Беспалько, С. Беляєв, М. Гриньова, І. Корнілова, В. Лунячек, О. Попова, О. Савченко, В. Сергієвський, Г. Селевко, А. Хуторський та інших (проблеми педагогічної інноватики, зокрема в контексті технологічного підходу у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя); Б. Без'язичний, І. Богданов, Л. Ващенко, Д. Коваленко, А. Кузьмінський, О. Локшина, О. Пехота, Г. Пономарьова, К. Степанюк, Л. Хомич та інших (формування професійних компетентностей майбутніх педагогів); Н. Бойченко, Т. Борова, О. Дубасенюк, Н. Лосева, О. Савченко та інших (формування професійних і особистісних якостей педагога у процесі професійного розвитку і саморозвитку).

Освітня практика яскраво ілюструє той факт, що процес формування професійно-педагогічної культури викладача вищої школи буде тим ефективніше, чим більшою мірою спрямовуватиметься на створення у ЗВО інноваційного середовища, чим цілеспрямованіше будуть створюватися умови для його постійного пошуку у науковій, науково-методичній, навчальній, виховній діяльності саме в контексті розробки інноваційної стратегії освітнього процесу у ЗВО. Особливо зростає роль викладача як безпосереднього носія інноваційних ідей та їх реалізатора в освітній практиці.

Мета та завдання / Aim and Tasks. Мета статті – виокремити ключові тенденції й принципи та схарактеризувати процес формування професійно-педагогічної культури педагога в контексті інноваційного розвитку сучасного педагогічного ЗВО.

Методи / Methods. Системний аналіз наукової та літератури для з'ясування сутності та обґрунтування ефективності процесу формування професійно-педагогічної культури викладача в сучасному ЗВО, вивчення тенденцій і принципів формування професійно-педагогічної культури викладача вищої школи; абстрагування і конкретизація для з'ясування механізмів ефективного управління якістю інноваційної діяльності у ЗВО; моделювання для ілюстрування логічної структури системи формування професійно-педагогічної культури викладача у педагогічному ЗВО.

Результати / Results. У нашому дослідженні ми виходимо з того, що тенденції й принципи розвитку педагогічних явищ і процесів педагогічна наука не лише описує і пояснює, але й прогнозує їх. Тому, знаючи ключові тенденції та принципи формування професійно-педагогічної культури викладача, зокрема педагогічного ЗВО, цей процес можна передбачити, проектувати та коректувати.

Під професійно-педагогічною культурою педагога ми розуміємо сукупність вимог до особистості й професійної діяльності сучасного педагога, що зумовлюють рівень його особистісно-професійного розвитку, досягнення якого дозволяє свідомо самореалізуватися у творчій (інноваційній) педагогічній діяльності, демонструвати властивості і якості компетентного професіонала і духовної людини.

Узагальнення висвітлених дослідниками наукових положень та досвіду (Пирогов М., 1995; Passmore Y., 2000; Боришевський М. 2010; Нічник В., 1991; Лем С., 1964; Нічик В., 1991) дозволили нам виокремити та схарактеризувати низку тенденцій і принципів формування професійно-педагогічної культури викладача.

Під тенденцією ми розуміємо певну встановлену відносну залежність, що не пройшла чіткої якісної й статистичної перевірки в строго зафіксованій формі, тобто є науково необґрунтованою.

Якщо тенденції вказують на досить суттєві, стійкі та необхідні зв'язки між причиною і наслідком, то принципи, що їх характеризують, визначають організацію, зміст, методи тощо практичної діяльності суб'єктів освітнього процесу, характер їх різносторонньої педагогічної взаємодії.

Серед провідних тенденцій формування професійно-педагогічної культури викладача ЗВО ми виокремлюємо тенденцію залежності цього процесу від рівня розвитку творчої свободи педагога у професійній діяльності, його творчій самореалізації у фаховій діяльності щодо вибору шляхів і засобів теоретичного чи практичного розв'язання педагогічних проблем (завдань).

Під свободою у професійній діяльності педагога ми розуміємо особистісну творчу активність, орієнтовану на персональну відповідальність за зроблений вибір, визначений пріоритет, пропонувані варіанти, форми, змісту, методів педагогічної роботи відповідно до нормативно заданих вимог національних і суспільних цілей в освіті.

Виокремлена нами тенденція, як переконає досвід і спостереження, реалізується за допомогою таких принципів як:

1. Принцип професійної спрямованості освітнього процесу.

Зазначимо, що професійна спрямованість стосується, і по-перше, особистості викладача і виявляється у комплексі його професійно-особистісних якостей. Наприклад, відповідальність, працьовитість, критичність мислення тощо; по-друге, його освітньої, наукової, організаційно-педагогічної діяльності. Наприклад, творчий підхід до вирішення наукових і педагогічних проблем; прагнення якості й ефективності педагогічної праці; націленість на успіх педагогічної взаємодії з колегами, здобувачами тощо; по-третє, професійної спрямованості ЗВО. Наприклад, створення умов для реалізації компетентнісного підходу в освіті, забезпечення для викладачів широких можливостей підвищення кваліфікації, інноваційний характер розвитку ЗВО як пріоритет тощо.

2. Принцип єдності наукової й освітньої діяльності у формуванні професійно-педагогічної культури педагога.

Про важливість реалізації даного принципу у розвитку професійної свободи та творчої самореалізації педагога, як елементів його професійно-педагогічної культури, по-суті переконливо заявляв ще М. Пирогов: «А й насправді де прокласти кордон тому й іншому? Хто насправді рухає науку, той, за вродженою схильністю, бажає й інших зробити учасниками цього руху. Хто викладає науку, тому природно і бажання бути її рушієм (Пирогов М., 1995).

Узагальнення результатів досліджень сучасних вітчизняних науковців і практика освітньо-наукової діяльності доводять, що наукова й освітня діяльність науково-педагогічного працівника у ЗВО включає одні й ті ж структурні компоненти, а саме: організаційний, аналітичний, конструктивний, комунікативний, що дозволяє порівнювати та інтегрувати ці види діяльності в структурі професійно-педагогічної культури як викладача, так і проектувати їх на фахову підготовку здобувачів освіти.

Зрозуміло, що ці види діяльності мають і свої відмінності, пов'язані, зокрема, з різним рівнем виявлення інтелектуальних, емоційних, вольових зусиль та поєднанням компонентів певної діяльності. Крім того, різні викладачі в силу своїх здібностей і нахилів, віддають пріоритет науковій чи педагогічній діяльності. За даними нашого дослідження щодо опитування 133 респондентів з-поміж науково-педагогічних працівників КЗ «ХГПА» ХОР та структурних підрозділів такий розподіл пріоритетів у 2022 році складає 48,3 проти 51,7 % відповідно.

Однак, аналіз реалізації означеного принципу, як керівної ідеї, у контексті розвитку сучасного, інноваційного за сутністю, освітнього середовища ЗВО яскраво ілюструє той факт, що наукова діяльність все ж стала основою педагогічної. Саме таке їх співвідношення, на наше переконання, з одного боку, зумовлює ефективне формування професійно-педагогічної культури викладача, а з іншого – забезпечує умови для її подальшого розвитку на інноваційній основі. Означений взаємозв'язок і єдність наукової й освітньої діяльності викладача у ЗВО проілюструємо схемою (Рис. 1).

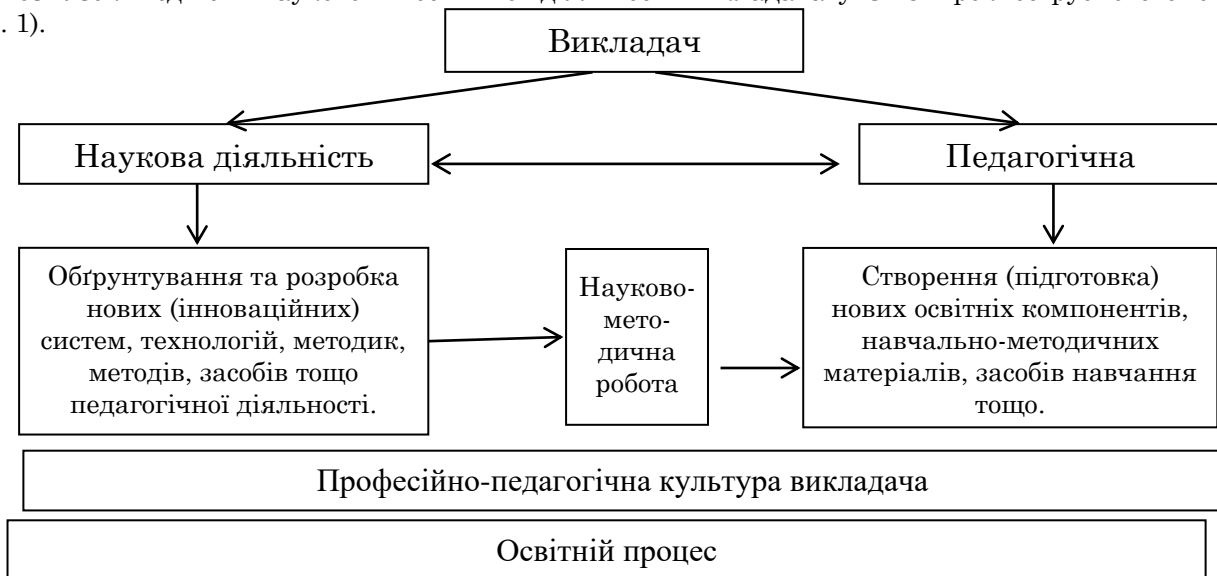

Рис. 1 Єдність наукової й освітньої діяльності викладача педагогічного ЗВО

Розуміючи, що педагогічна діяльність безумовно впливає на якість наукової, спонукаючи педагога шукати шляхи вирішення педагогічних проблем, наголосимо, що саме єдність двох основних видів діяльності у сучасному ЗВО через їх результати й, опосередковано, через вплив на розвиток професійно-педагогічної культури викладачів, позитивно впливає і на якість освітнього процесу щодо професійної підготовки здобувачів освіти, про що зазначають 81,7 % респондентів.

Тенденція звернення національної вищої і, зокрема, вищої педагогічної освіти до зарубіжної наукової теорії й освітньої практики зумовлена, як переконують результати аналізу нами розвитку української освіти, перш за все, зміною теоретико-методологічних орієнтирів щодо організації і змісту освітнього процесу, переосмислення його цілей і цінностей.

Виявлення означеної тенденції дозволили сформулювати низку принципів, що її характеризують і реалізують: цілеспрямованого включення педагогів в інноваційну діяльність; наступності; неперервності і послідовності.

Виходячи з аксіоми про те, що формування професійно-педагогічної культури викладача відбувається неперервно за певними етапами, які характеризуються дискретністю, та під впливом соціокультурного середовища, яке системно впливає на цілі, зміст, організацію підготовки науково-педагогічних кадрів, зупинимось на характеристиці основних, на наш погляд, принципів цього процесу.

Суть цілеспрямованого включення викладачів в інноваційну діяльність ми вбачаємо у забезпеченні відповідних умов та їх стимулюванні до інноваційної діяльності, під якою розуміємо суто творчу працю. Зазначимо, що ми розділяємо інноваційну діяльність викладача з обґрунтування, розробки й упровадження інновацій (системи, технології, методи тощо) в освітній процес як засіб формування інноваційної культури, яка є компонентом його професійно-педагогічної культури.

Вивчення й аналіз освітньої практики, рейтингові оцінювання якості та ефективності науково-педагогічної діяльності викладачів, анкетування сприяли виокремленню нами низки чинників, що впливають на таку інноваційну діяльність:

1. Ставлення до інновацій, інноваційної діяльності.

Систематичний комплексний аналіз результативності роботи викладачів, зокрема шляхом ранжування та їх опитування, засвідчує різні рівні сформованості мотивації до інноваційної діяльності, що набула позитивної динаміки. Так, позитивна мотивація викладачів Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради загалом за останні 5 років у кількісному вимірі зросла на 34% (з 49% до 83%). Цікаво, що у викладачів вікового діапазону 50-60 років показники сформованості мотивації на 17-23% нижчі, ніж у їх молодших колег.

2. Рівень кваліфікації, що ілюструється результатами наукової, науково-методичної й викладацької діяльності, які, в свою чергу, виявляють рівень сформованості професійної компетентності.

Під професійною компетентністю ми розуміємо здатність педагога якісно й ефективно виконувати фахову роботу, основу якої забезпечують: системні знання з фаху; професійні вміння, що ґрунтуються на засвоєних способах фахової діяльності; професійні навички щодо використання (застосування) способів і технік фахової діяльності; професійні цінності як сукупність орієнтацій, установок, оцінок власного досвіду, об'єктивної дійсності, фахових і життєвих перспектив.

Порівняльний аналіз рейтингових показників інноваційної науково-педагогічної діяльності викладачів з рівнем результативності підвищення їх кваліфікації вказують на прямий зв'язок між ними. Нами встановлено, що місце і позитивна динаміка рейтингового зростання викладачів вища за умови регулярного різноматематичного продуктивного підвищення кваліфікації на інноваційних засадах упродовж 5 років. Усього було проаналізовано рейтингові показники 128 науково-педагогічних педагогічних працівників Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Такий зв'язок між динамікою рейтингу викладача і рівнем підвищення кваліфікації було виявлено у 79,9% випадках.

3. Досвід науково-педагогічної діяльності.

Узагальнення результатів вивчення річних звітів науково-педагогічних працівників та їх опитування дало підстави для висновку про те, що досвід роботи за фахом впливає на якість і ефективність інноваційної діяльності, як чинника формування професійно-педагогічної культури викладача, лише за таких умов: 1) наявність ґрунтовної теоретичної педагогічної підготовки з питань інноваційної діяльності; 2) наявність внутрішньої і зовнішньої мотивації та відповідного контролю інноваційної діяльності; 3) активної участі в інноваційній діяльності, зокрема шляхом удосконалення науково-методичного забезпечення освітнього процесу.

Реалізація принципу неперервності і послідовності формування професійно-педагогічної культури викладачів у процесі підготовки науково-педагогічних кадрів, вказує на логічний зв'язок

та дискретність окремих етапів цього процесу.

Неперервність у даному контексті вказує на поступальний рух в оволодінні новими (інноваційними) знаннями, методами, засобами і технологіями; формування певних особистісних і професійних рис та якостей на окремих етапах формування професійно-педагогічної культури.

Дискретність характеризується відносною завершеністю кожного із етапів, що особливо важливо для забезпечення логістики часового; просторового зв'язку між ними.

Принцип наступності формування професійно-педагогічної культури зумовлює побудову чіткої логічної системи неперервного психолого-педагогічного розвитку викладача. Починаючи з отримання фахової освіти, всі наступні етапи професійного розвитку і самовдосконалення педагога мають, сприяти його професійному становленню на більш високому рівні професійної діяльності – творчому по суті й інноваційному за характером і змістом.

Взаємозв'язок у реалізації означених принципів тенденції апропріації, що ілюструє звернення національної освіти до вітчизняної і світової науково-педагогічної спадщини у формуванні професійно-педагогічної культури представимо у вигляді структурно-логічної схеми (Рис. 2)

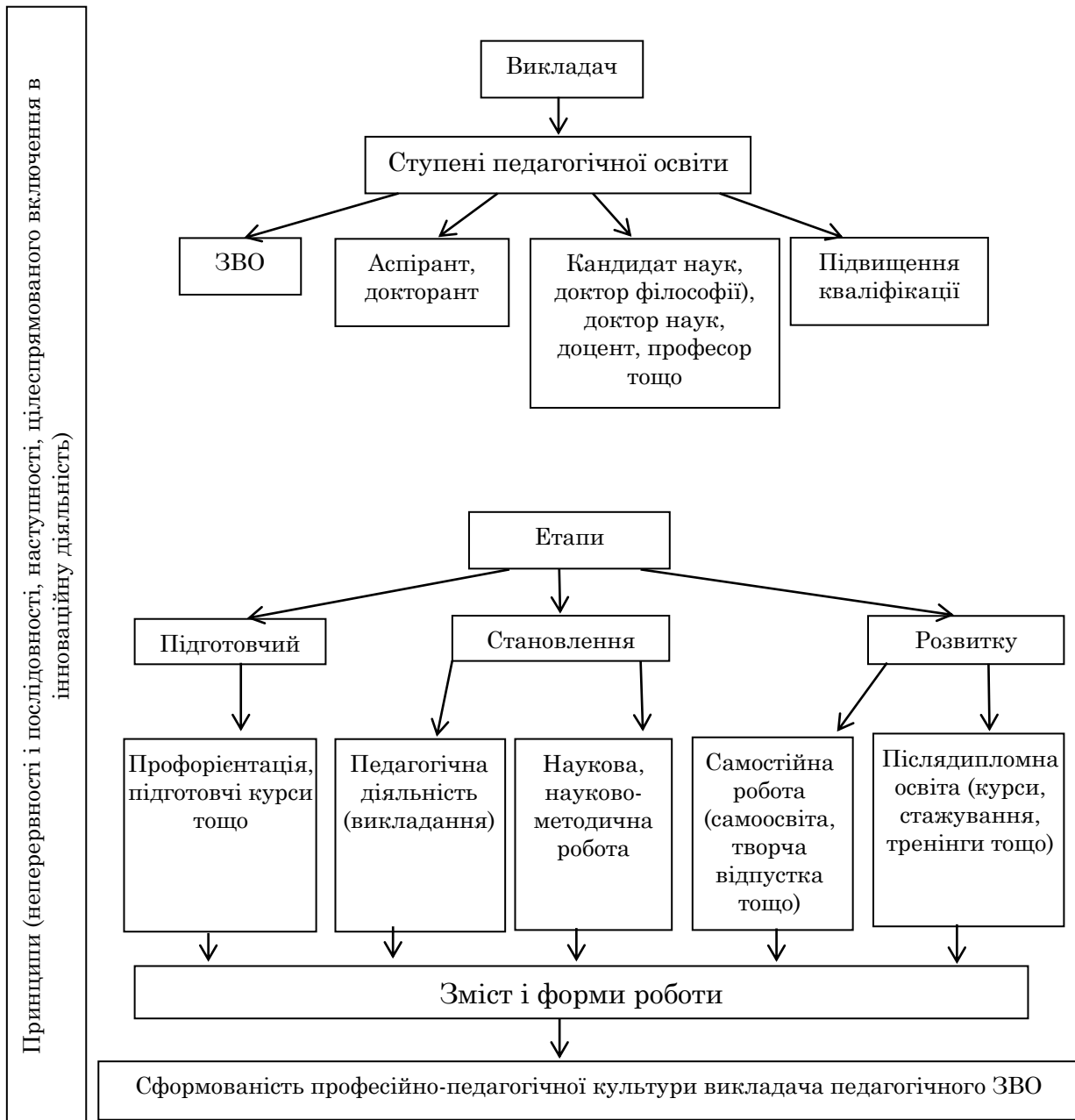

Рис. 2 Взаємозв'язок реалізації принципів, що віддзеркалюють тенденцію апропріації

Ще одна тенденція, яку ми спостерігаємо у вищій педагогічній освіті – поєднання гуманістичної спрямованості професійно-педагогічної діяльності викладача і її технологізації.

Нами з'ясовано, що в національній освіті названа тенденція охоплює низку відносно

самостійних процесів і явищ, що мали і мають свою логіку, динаміку і зміст. Так, з 90-х років ХХ століття в українській освіті було взято курс на гуманізацію організації та гуманітаризацію змісту освітнього процесу з метою цілеспрямованого формування особистісної й професійної культури педагогів на якісно новому рівні.

Динаміка гуманістичної спрямованості педагогічної освіти, на наше переконання, була позитивною, поступово змінюючи концепцію організації освітнього процесу з монологічно авторитарної на діалогічно особистісну, забезпечуючи рівність позицій усіх суб'єктів цілісного педагогічного процесу, право на власну позицію, думку, творчість тощо. Яскраво виявилась ця тенденція через гуманітаризацію змісту педагогічної освіти, що супроводжувалась збільшенням кількості дисциплін гуманітарно-соціального спрямування.

У цілому дану тенденцію, на наш погляд, слід сприймати як переорієнтацію педагогічної освіти на особистісний розвиток, формування культури (загальної, професійно-педагогічної тощо) педагога.

З приєднанням України до Болонського процесу (2005) і зверненням національної системи освіти до досвіду і цінностей європейських країн, ми спостерігаємо тенденцію до технологізації освітнього процесу у закладах освіти. Однак, ми чітко і безпосередньо пов'язуємо її об'єктивне впровадження з фундаментальними гуманістичними ідеями, що реалізуються в системі національної педагогічної освіти, зокрема, особистісного підходу в освіті, формування духовності і моральності, соціальної і національної ідентичності особистості, педагогічного співробітництва суб'єктів освітнього процесу тощо.

Таким чином, виокремлена нами тенденція полягає в імплікації технологізації та гуманізації педагогічної освіти.

Суть технологізації як явища суспільного життя визначав ще польський письменник С. Лем у філософсько-футуристичному трактаті «Сума технології» («Summa technologiae») (Лем, 1964), зазначаючи, що технологія – це обумовлені станом знань та громадською ефективністю способи досягнення цілей, поставлених суспільством. Технологізація – спосіб самопізнання суспільства, що застосовується у процесах його діяльності. Наслідки технологізації інколи стають непередбачуваними з погляду С. Лема, а, отже, ми маємо вести мову саме про імплікацію двох складників єдиної тенденції, особливо маючи на увазі розвиток педагогічної освіти.

Зазначена тенденція базується на таких принципах: гармонії загальної і педагогічної культури; цілісності особистісного і діяльнісного підходів у формуванні педагога; спрямованості освітнього процесу на самовдосконалення і саморозвиток особистості педагога.

Принцип гармонії загальної і педагогічної культури у виявленні названої тенденції, на наше переконання, є домінуючим, оскільки саме взаємодія культур утворює основу для формування гуманістично зорієнтованої особистості, яка діє в технічно і технологічно насиченому середовищі.

У цьому сенсі важливо максимально використовувати соціальне, освітнє й культурне середовище ЗВО для залучення суб'єктів освітнього процесу до пізнання національних культурних традицій, загальнолюдських і професійних цінностей тощо з метою перетворення зовнішніх впливів у внутрішні мотиви особистості.

Результати наукових досліджень й освітня практика переконують, що у центрі цілісного педагогічного процесу має стояти особистість, як єдине ціле, а не конкретні методи, засоби чи технології освіти. Лише за таких умов буде відбуватися духовне становлення та особистісне зростання фахівця, про що заявляв В. Нічик: «Духовність особистості відображає її людське «Я», самоцінність та здатність бути вільною та активною у своїй творчості, відчувати причетність до людства та вміння створити свій внутрішній світ, дотримання у діяльності почуттів і поняття істини, ідеалів добра й краси, милосердя» (Нічик В., 1991). Освітній процес має формувати у його суб'єктів самостійну позицію стосовно сенсу і гідності життя, обґрунтовувати доцільність, з точки зору духовних цінностей, здобуття професійних компетентностей у процесі освіти. При цьому, їх набуття слід розглядати, за словами Дж. Пассмора, як здатність до самовдосконалення у якості фахівця і людини, якій не бракує тих якостей, що становлять основу гуманно-центричного сприйняття світу (Passmore Y., 2000).

З метою з'ясування ефективності формування пріоритетних соціокультурних і професійних цінностей педагога, що визначають рівень його професійно-педагогічної культури, нами було проведено соціально-педагогічне дослідження, що передбачало відповіді на запитання, наприклад, які чинники впливають на вияв Вами відповідальності у діях, вчинках? Що для Вас честь у житті, професії? У процесі власного фахового зростання що чи хто є для Вас джерелом підвищення рівня професійно-педагогічної культури? Які показники характеризують успішність (ефективність) Вашої фахової діяльності? Які чинники, на Ваш погляд, впливають на прагнення викладача до самоосвіти, самовдосконалення, самореалізації? Встановлено, що успішність формування таких цінностей як честь, відповідальність, толерантність, демократичність, самокритичність, сміливість,

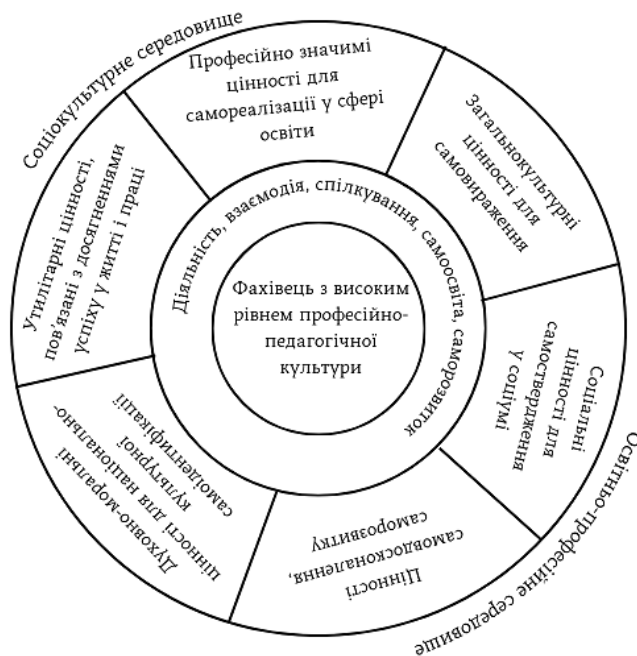
наполегливість, доброта залежить від рівня забезпечення у ЗВО таких умов:

- сформованість людиноцентристського освітнього середовища, в якому панує авторитет мудрого співробітництва, готовність до спілкування з приводу як суто професійних, так і широкого спектра особистісних проблем (84,6%);
- пріоритет у вирішенні значимих для себе і суспільства проблем (59,8%)
- рефлексивно-аналітичний підхід як до процесу, так і до результатів освіти (54,9%);
- максимальне стимулювання як в освітньому процесі, так і в соціокультурній сфері життєдіяльності тих, хто усвідомлює потребу у самоосвіті, самовдосконаленні, самореалізації (47,2%).

Ключовим критерієм такого усвідомлення М. Боришевський називає самоактивність, що «пов'язана з явищами особистісного сенсу» (Боришевський М., 2010).

Досвід колективу академії переконує, що саме забезпечення гармонії загальної і педагогічної культури педагога нинішнього і майбутнього, що виявляється у різних формах і видах їх діяльності та взаємодії, дозволить досягти максимального рівня сформованості його професійно-педагогічної культури.

Узагальнення результатів власних наукових розвідок і досвіду роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради уможливило представлення інтеграції та взаємозв'язку загальнокультурних і професійно-педагогічних цінностей у вигляді логічної схеми (рис .3).

Рис. 3 Інтеграція і взаємозв'язок соціокультурних та професійних цінностей педагога як елементів його професійно-педагогічної культури

Результат дії принципу єдності особистісного і діяльнісного підходів у формуванні професійно-педагогічної культури сучасного педагога ми розглядаємо як єдине ціле, складниками якого є дві рівно величні сторони, перебільшення однієї з яких призводить до того, що педагог стає носієм або суто професійно-методичних умінь, або особистістю, нездатною обґрунтовано і вивірено діяти у конкретних життєвих чи педагогічних ситуаціях.

Гуманістичний сенс особистісного підходу, по суті полягає в розвитку у викладачів і здобувачів вищої освіти рефлексії і саморефлексії, тобто у формуванні рефлексивної культури у відносинах з колегами, в розвитку гуманних взаємовідносин у суспільстві.

Що стосується діяльнісного підходу, слід наголосити, перш за все, на організації професійно спрямованої діяльності, що охоплює всі види діяльності у ЗВО в контексті освітнього чи професійно-педагогічного процесів загалом.

Важливо зазначити, що педагогічна освіта має свою специфіку, пов'язану з її об'єктами та суб'єктами, а, отже, слід врахувати особливості, що стосуються умов, шляхів, засобів її організації, змісту, функціонування.

Уважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що, по-суті, зазначена у даному принципі єдність особистісного і діяльнісного підходів, визначає успішність формування і розвитку професійної компетентності фахівця стосовно таких компонентів як: професійна позиція

(сукупність сформованих установок і орієнтацій, відношень та оцінок внутрішнього і зовнішнього досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, що визначають характер професійної діяльності і поведінки фахівця); індивідуально-психологічні особливості фахівця (поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, що визначають індивідуальність, стиль професійної діяльності та поведінки і виявляються у професійних якостях особистості); внутрішні збудники, що обумовлюють потребу фахівця у саморозвитку, творчості та самовдосконаленні.

Принцип спрямованості освітнього процесу на самовдосконалення і саморозвиток особистості педагога у контексті формування його професійно-педагогічної культури реалізується у безпосередньому (прямому) зв'язку з іншими принципами, оскільки професійне самовдосконалення передбачає створення широкого спектра умов для спеціальної систематичної професійно спрямованої діяльності, цілі і результати якої корелюють зі сформованістю професійно-педагогічної культури фахівця з освіти. Оскільки метою будь-якої освіти є загальна і професійна самоосвіта і саморозвиток, то можемо з упевненістю стверджувати, що підвищення кваліфікації має ту ж мету, але в якості основної.

Пріоритетність самоосвіти у процесі підвищення кваліфікації щодо самовдосконалення та саморозвитку педагогів визначається актуальними завданнями їх фахової діяльності, що фіксуються нормативно. Так, у Порядку підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників, перелічено основні напрями підвищення кваліфікації, реалізація яких безумовно сприяє формуванню професійно-педагогічної культури викладача:

- розвиток професійних компетентностей (фахових методик, технологій тощо);
- психолого-фізіологічні особливості здобувачів освіти певного віку, основи андрагогіки;
- створення безпечного та інклюзивного освітнього середовища, особливості (специфіка) інклюзивного навчання, забезпечення додаткової підтримки в освітньому процесі дітей з особливими освітніми потребами;
- використання інформаційно-комунікативних та цифрових технологій в освітньому процесі, включаючи електронне навчання, інформаційну та кібернетичну безпеку;
- мовленнєва, цифрова, комунікаційна, інклюзивна, емоційно-етична компетентність;
- формування професійних компетентностей галузевого спрямування, опанування новітніми виробничими технологіями, ознайомлення із сучасним устаткуванням, обладнанням, технікою, станом і тенденціями розвитку галузі економіки, підприємства, організації та установами, вимогами до рівня кваліфікації працівників за відповідними професіями (для працівників закладів професійної (професійно-технічної) освіти);
- розвиток управлінської компетентності (для керівників закладів освіти, науково-педагогічних установ та їх заступників) тощо (Наказ МОН України, 2021).

Висновки / Conclusions. Таким чином, виявлені та схарактеризовані ключові тенденції і принципи формування професійно-педагогічної культури викладача педагогічного ЗВО вказують на системність і комплексність цього процесу через їх взаємозв'язок і взаємопідпорядкованість. Крім того, їх єдність зумовлює цілісність і логістику процесу та дозволяє розробити перспективну стратегію і тактику формування означеної культури.

Узагальнення наукової теорії і педагогічного досвіду дало можливість представити формування професійно-педагогічної культури педагога у вигляді структурно-логічної схеми (рис. 4), що ілюструє його як складний процес основних взаємодій викладача і студента.

Рис. 4 Формування професійно-педагогічної культури педагога в процесі взаємодії основних суб'єктів освітнього процесу

Перспективи подальших досліджень ми пов'язуємо, зокрема, з уточненням критеріїв і показників сформованості професійно-педагогічної культури викладача педагогічного ЗВО в контексті виконання ним завдань інноваційної діяльності.

Список використаних джерел і літератури:

- Боришевський, М.** (2010). *Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності*. Київ : Академвидав. [in Ukrainian]
- Деякі питання професійного розвитку науково-педагогічних працівників*. № 1504. (2021). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
- Про вищу освіту*. № 392-IX. (2019). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20#Text> [in Ukrainian]
- Про інноваційну діяльність*. № 328-VIII. (2015). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> [in Ukrainian]
- Концепція розвитку педагогічної освіти*. № 776. (2018). Взято з <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnovi-osviti> [in Ukrainian]
- Лем, С.** (2006). *Сумма технологий* (Summa technologiae). Взято з http://www.inf.tsu.ru/Library/Edu/Leonov/C_Lem.pdf
- Нічик, В. М., Литвинов, В. Д., & Стратій, Я. М.** (1991). *Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні*. Київ: Наукова думка [in Ukrainian]
- Пирогов, М. І.** (1995). *Його життя і діяльність в Україні*. Полтава [in Ukrainian]
- Про затвердження Національної рамки кваліфікацій*. № 1341. (2011). Взято з <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
- Passmore, Y.** (2000). *The Perfection of Man*. Ind. : Librertry Fund. [in English]

References:

- Boryshevskiy, M.** (2010). *Doroha do sebe: vid osnov subiektnosti do vershyn dukhovnosti [The road to self: from the foundations of subjectivity to the heights of spirituality]*. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian]
- Deiaki pytannia profesiinoho rozvytku naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv [Some issues of professional development of scientific and pedagogical workers]*. № 1504. (2021). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
- Pro vyshchu osvitu [On higher education]*. № 392-IX. (2019). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-20#Text> [in Ukrainian]
- Pro innovatsiynu diialnist [On innovative activity]*. № 328-VIII. (2015). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> [in Ukrainian]
- Kontsepsiia rozvytku pedahohichnoi osvity [Concept of development of pedagogical education]*. № 776. (2018). Retrieved from <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-koncepciyi-rozvitku-pedagogichnovi-osviti> [in Ukrainian]
- Lem, S.** (2006). *Summa tekhnolohyy [Summa technologiae]*. Retrieved from http://www.inf.tsu.ru/Library/Edu/Leonov/C_Lem.pdf [in Ukrainian]
- Nichyk, V. M., Lytvynov, V. D., & Stratii, Ya. M.** (1991). *Humanistychni i reformatsiini idei na Ukraini [Humanist and reformation ideas in Ukraine]*. Kyiv: Scientific opinion [in Ukrainian]
- Pyrohov, M. I.** (1995). *Yoho zhyttia i diialnist v Ukraini [His life and activities in Ukraine]*. Poltava [in Ukrainian]
- Pro zatverdzhennia Natsionalnoi ramky kvalifikatsii [On the approval of the National Framework of Qualifications]*. № 1341. (2011). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-%D0%BF#Text> [in Ukrainian]
- Passmore, Y.** (2000). *The Perfection of Man*. Ind. : Librertry Fund. [in English]

Дата надходження статті: «01» жовтня 2022 р.

Стаття прийнята до друку: «29» жовтня 2022 р.

Репко Інна – проректор з науково-педагогічної роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, кандидат педагогічних наук, доцент

Репко Inna – Prorector for Scientific and Pedagogical Work of Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy», Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Степанець Іван – проректор з наукової роботи Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, кандидат педагогічних наук, професор

Stepanets Ivan – Prorector for Research Work of Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy», Candidate of Pedagogical Sciences, Professor

Цитуйте цю статтю як:

Cite this article as:

Репко, І., & Степанець, І. (2022). Формування професійно-педагогічної культури викладача педагогічного ЗВО: тенденції і принципи. *Педагогічний дискурс*, 33, 61–70. doi: [10.31475/ped.dys.2022.33.08](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.33.08).

Repko, I., & Stepanets, I. (2022). The Formation of the Professional and Pedagogical Culture of a Teacher of a Pedagogical Higher Education Institution: Trends and Principles. *Pedagogical Discourse*, 33, 61–70. doi: [10.31475/ped.dys.2022.33.08](https://doi.org/10.31475/ped.dys.2022.33.08).